

Kniviga fall

Forskningshandledning, V2016

Examinationsuppgift

Magnus Hjelmblom

Inledning

Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) har på sin hemsida¹ samlat ett antal avgöranden i ärenden som rör indragning av doktoranders handledning och andra resurser i forskarutbildningen. Elva ärenden från 2001 fram till och med 2015 finns med i listan. De skäl som lärosätet kan åberopa för att dra in doktorandens resurser är att studenten har haft mycket liten framgång i studierna och/eller i väsentlig utsträckning åsidosatt sina åtaganden enligt den individuella studieplanen (ISP). Under arbetet med fall 1 och 2 nedan har jag utgått från följande 'checklista' som bygger på den argumentation som återkommer i nämndens behandling av denna typ av ärenden:

1. Finns det en individuell studieplan (ISP) som är beslutad av fakultetsnämnden efter samråd med doktorand och handledare? *6 kap. 36 § högskoleförordningen (1993:100)*
 - (a) Innehåller ISP tidsplan, beskrivning av handledningens organisation, parternas åtaganden?
 - (b) Har ISP följts upp av fakultetsnämnden minst en gång per år? Har nämnden informerats om arbetets fortskridande?
 - (c) Har doktoranden i väsentlig utsträckning åsidosatt sina åtaganden enligt ISP? *6 kap. 37 § första stycket högskoleförordningen*
 - (d) Finns särskilda skäl (ledighet på grund av sjukdom, ledighet för tjänstgöring inom totalförsvaret eller för förtroendeuppdrag inom fackliga organisationer och studentorganisationer eller föräldraledighet) för förlängning av utbildningstiden?
 - (e) Har doktoranden och handledarna getts möjlighet att yttra sig om ändringar i ISP? Har de skriftligen intygat att de har tagit del av (förändringar i) ISP?
 - (f) Har fakultetsnämnden fullgjort sina egna åtaganden enligt den individuella studieplanen? *prop. 1997/98:1, utgiftsområde 16*
2. Har doktoranden och handledarna getts möjlighet att yttra sig om beslut om indragning?
3. Är fakultetsnämndens beslut skriftligt och motiverat?
4. Har doktoranden haft mycket liten framgång i studierna?

¹<http://www.onh.se/avgoranden/indragningavdoktorandshandledning.4.5ebc88b114604f98b18d333.html>

I praktiken verkar en vanlig arbetsgång vara att först ta ställning till om det finns skäl att på formell grund, till exempel om institutionen har brustit i handläggningen av ärendet vad beträffar punkterna 1-3, bifalla överklagandet. Om några sådana skäl inte föreligger så går nämnden vidare till att pröva om det har funnits sakliga skäl för institutionens beslut (främst punkterna 1c och 4).

Fall 1

Doktoranden NN på Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) har efter sin licentiatexamen frångått rätten till resurser och handledning. Hon har överklagat detta beslut till Överklagandenämnden² Enligt fallbeskrivningen hävdar KTH att NN har visat oförmåga att följa de uppgjorda studieplanerna. Målet med forskningen har successivt beskrivits, kurser har senarelagts och det planerade datumet för licentiatexamen har flyttats fram. Det framgår inte av fallbeskrivningen hur långt tid det rör sig om, men det kan inte röra sig om någon särskilt lång tid då det har gått ungefär tre år mellan antagning och examen. Enligt KTH har licentiatarbetet passerat gränsen för godkänt med mycket liten marginal, trots intensiv handledning från två handledare. Institutionen har enligt KTH gett både kortsiktigt och långsiktigt stöd, men NN har i samband med beslutet om att frångå rätten till handledning avstått från fortsatt dialog.

I fallbeskrivningen finns inget som tyder på att KTH har brustit i hanteringen av ärendet på så sätt att överklagandet bör bifallas av formella skäl. NN har haft två handledare och det har funnits individuella studieplaner som har reviderats årligen (1, 1a, 1b, 1e). Utifrån fallbeskrivningen går det inte att avgöra om punkterna 2 och 3 har uppfyllts, men det verkar rimligt att utgå från att fakultetsnämndens beslut har varit skriftligt och motiverat, och att doktoranden har getts möjlighet att yttra sig om det.

Det återstår att bedöma om det finns sakskäl för att bifalla överklagandet. Enligt min bedömning utifrån informationen i fallbeskrivningen har studenten i huvudsak följt studieplanen med dess revideringar, som inte ger intryck av att vara uppseendeväckande stora. Att kurser senarelagts och att datum för licentiatexamen har flyttats fram något är förstås inte idealiskt, men kan knappast vara särskilt ovanligt eller så problematiskt att rätten till handledning och resurser förverkas. Att studenten efter tre år, om än med knapp nöd³, nått målen för licentiatexamen kan knappast heller anses vara 'mycket liten framgång'. KTH har därför inte lyckats visa att studenten haft mycket liten framgång i sina studier (punkt 4) eller i väsentlig utsträckning åsidosatt sina åtaganden enligt studieplanen (1 c). Överklagandet ska därför bifallas och beslutet om indragning av rätt till handledning och andra resurser ska undanröjas⁴.

²Fallbeskrivningen är hämtad från ärende 451-14-12 med beslutsdatum 2012-04-13: <http://www.onh.se/avgoranden/2012/2012-04-20-beslut-2012-04-13-reg.nr-451-14-12.html>. I min bedömning har jag utgått från den information som ges i fallbeskrivningen, inte den mer utförliga information som ges i beskrivningen av det verkliga ärendet.

³Man skulle här kunna misstänka att KTH egentligen har tyckt att studentens licentiatuppsats inte har hållit måttet, men ändå har godkänt den i hopp om att studenten ska låta sig nöja med en lic-examen. Denna syn på licentiatexamen som en slags "tröstpris" verkar vara ganska utbredd inom akademien, men frågan är om en examen bör användas på det sättet? I det aktuella fallet har i så fall planen fått rakt motsatt effekt, eftersom studenten har kunnat åberopa lic-examen som ett bevis på att hon har haft framgång i studierna.

⁴I det verkliga ärendet gör ÖNH samma bedömning.

Fall 2

Doktoranden NN på Karolinska Institutet (KI) har fråntagits rätten till resurser och handledning och överklagat detta beslut till Överklagandenämnden⁵. I fallbeskrivningen antyds att det kan ha funnits skäl för KI att vidta disciplinära åtgärder mot NN, men någon ytterligare information ges inte. KI har istället valt att ge NN möjlighet att byta handledare, forskningsgrupp och att revidera sin individuella studieplan. KI har enligt fallbeskrivningen bistått NN med att hitta nya handledare. NN har vacklat i frågan men slutligen uttalat att dessa personer inte har tillräcklig kompetens inom avhandlingsområdet för att kunna ge adekvat handledning. Av det skälet har NN inte skrivit under den reviderade studieplanen.

Det finns inget i fallbeskrivningen som tyder på att det från KI:s sida har förekommit sådana brister i hanteringen att överklagandet bör bifallas av formella skäl. NN har haft en handledare och det har funnits en individuell studieplan (1). NN har haft möjlighet att yttra sig om ändringar i studieplanen och skriftligen intyga att hon har tagit del av dem (1e). Det går inte att utifrån fallbeskrivningen avgöra om punkterna 1a och 1b har uppfyllts. Detsamma gäller för punkterna 2 och 3, men det kan nog förutsättas i detta fall att fakultetsnämndens beslut har varit skriftligt och motiverat, och att doktoranden har haft möjlighet att yttra sig om det. Vad beträffar doktorandens rätt att tacka ja eller nej till handledare så kan det konstateras att det inte finns någon ovillkorlig rätt att byta handledare. Jag tolkar detta som att detsamma gäller rätten att tacka nej till en föreslagen handledare. Lärosätet har en grundläggande skyldighet och huvudansvaret att utse handledare, och i vissa fall kan det även anses vara ett tjänsteåliggande för en lärare att åta sig handledarskap, men doktorandens medbestämmanderätt begränsas till exempel av vilka möjligheter lärosätet har att tillhandahålla handledare med rätt kompetens.

Återstår då frågan om det finns sakliga skäl för att bifalla överklagandet och undanröja KI:s beslut. Det finns i fallbeskrivningen inget som tyder på att NN haft 'mycket liten framgång' (punkt 4) sina studier⁶. Möjligen kan det hävdas att den antydda möjligheten till disciplinära åtgärder kan tolkas som att NN på något sätt har agerat så att hon 'i väsentlig utsträckning åsidosatt sina åtaganden enligt studieplanen' (punkt 1c)⁷. Här ska då också vägas in i vilken grad fakultetsnämnden har fullgjort sina åtaganden. I och med att KI gett NN möjlighet att byta handledare och forskningsgrupp och revidera sin studieplan, trots att det kan ha funnits skäl att vidta disciplinära åtgärder på grund av hennes personliga agerande, kan man anse att KI har fullgjort sina åtaganden med råge. Överklagandet ska därför avslås⁸.

⁵Fallbeskrivningen är hämtad från ärende 451-1030-09 med beslutsdatum 2009-12-18: <http://www.onh.se/avgoranden/2010/2010-04-22-beslut-2009-12-18-reg.nr-451-1030-09.html>. Även här har jag baserat bedömningen på fallbeskrivningen, inte på den information som ges i ärendebeskrivningen.

⁶I det verkliga fallet gjorde inte heller överklagandenämnden bedömningen att så var fallet.

⁷Det är också den bedömning som gjordes i det verkliga ärendet.

⁸I det verkliga ärenden avslögs överklagandet, med hänvisning till att hon i väsentlig utsträckning åsidosatt sina åtaganden enligt studieplanen.

Avslutande reflektion

Då jag läser igenom dessa ärenden kan jag inte låta bli att ställa mig följande fråga: För vems skull upprättas egentligen individuella studieplaner? Jag har känslan av att de ursprungligen var tänkta främst som ett stöd för doktoranden, för att ge stadga åt arbetsprocessen och sätta en viss press på handledaren att vara aktiv i sitt handledande, och för att tydliggöra inte bara doktorandens utan även lärosätets ansvar. Jag får dock intrycket att de i praktiken snarare används av lärosätena för att sätta press på doktoranden, och att allt som står i studieplanen kan vändas mot doktoranden i syfte att skydda lärosätet. Jag hoppas att jag har fel.